

Andrej Ivanuša
MNOGI SO DALI ŽIVLJENJE ZARADI SIJOČE KOVINE

ZLATA MRZLICA

NEUSTAVLJIVO SLO PO ZLATU

Sir Isaac Newton (1643-1727) je bil angleški fizik, matematik, astronom, filozof, ezoterik in alkimist ter predsednik Kraljeve družbe. Vsem je znan zaradi nekaj vrstic, ki jih je zapisal leta 1687 v knjigi *Philosophiae naturalis principia mathematica* (Matematična načela naravoslovja). Z orodji matematične analize, ki jih je sam razvil, in z zakonom težnosti je pojasnil Keplerjeve zakone gibanja planetov. Zelo malo ljudi pa pozna njegovo povezanost z zlatom in zanimivo vlogo pri oblikovanju cen te dragocene kovine.

NADZORNIK ISAAC NEWTON

Slika 1 - Sir Isaac Newton; angleški fizik, matematik, astronom, filozof, ezoterik in alkimist, predsednik Kraljeve družbe.

V prvem trenutku bi pomislili, da je to povezano z njim kot alkimistom, ki skuša iz svinca pridobiti zlato. Daleč od tega! Vse skupaj je bolj vsakdanje, vendar prav tako zanimivo. Leta 1696, v starosti 53 let, je postal Warden of the Royal Mint (nadzornik kraljeve kovnice). Kovnica je v 100% lastništvu Zakladnice njegovega/njenega veličanstva Britanskega imperija in ima pravico izdajati denar. Kovnica je postala samostojna institucija davnega leta 886 med vladavino Alfreda Velikega in je bila takrat ena izmed mnogih kovnic v njegovem kraljestvu. Leta 1279 so jo preselili v Tower of London in pridobila je ekskluzivno pravico kovanja denarja.

Ena izmed Isaacovih nalog je bila preprečevanje ponarejanja. Čeprav bi naj bila to samo sinekura¹, se je dela lotil z veliko vnemo, vztrajnostjo in nepopustljivostjo. V kratkem je uspel skoraj v celoti zatreti ponarejanje denarja. Iz prometa je vzel vse srebrne kovance, saj jih je bilo veliko ponarejenih. Da bi preprečil spekulacije, je leta 1717 funt šterling razvezal od srebrne osnove in ga navezal na zlato. Ob tem je določil ceno ene unče (Troy Ounce = 480 zrn = 31,1034768 grama) zlata v višini 3 funte in 17 šilingov. Če preračunamo v dolarje, je to 18,93 dolarja za unčo zlata.

Ta cena se je obdržala neverjetno dolgo časa. Zlato je imelo isto vrednost naslednjih dvesto let! Edina izjema je bil čas med Napoleonovimi vojnami (1797-1821), ko je narasla na 19,75 dolarja in znova padla na prejšnjo raven. Šele leta 1834 je pričela cena zlata naraščati. To leto je bilo zlato vredno 20,67\$, leta 1934 pa že 35,00\$, da bi leta 1972 dosegla višino 38,00\$ ter leto dni kasneje 42,22\$. Po prvi naftni krizi in po razvezi denarja od zlate osnove, je pričelo zlato postajati zelo, zelo dragocena kovina. Ob prelomu tisočletja je bila cena 279,11\$. Leta 2009 je bila številka še trimestna, torej 972,35\$, da bi lani dosegla ena unča zlata vrednost 1.571,52 dolarja. In še raste ...!

¹ Sinekura – (latinsko sine cura = brez skrbi) dobro plačana uradniška služba, ki ne zahteva mnogo naporov ali odgovornosti.

ZLATA PRAVLJICA

Nihče ni nikoli namerno določil zlata kot osnovo monetarnega sistema. Do tega je prišlo z nekakšno »tiho privolitvijo« vseh, ki so želeli posedovati zlato.

Človeštvo uporablja zlato že mnogo tisoč let. Ker zlato spremlja baker, so prvi livarji hitro doumeli, da je drugačna kovina. Ker ga je bilo glede na ostale zelo malo, je njegova menjalna vrednost narasla. Kolikor je znano, so prve zlatnike kovali okrog leta 600 pred našim štetjem na Kitajskem in v kraljestvu Lidija v Mali Aziji.

V srednjem veku so po Evropi in Mediteranu krožili zlati bizantinski solidusi ali bezanti. Ko je zvezda Konstantinopla pričela ugašati, so se majhna evropska kraljestva obrnila k srebru, ki ga je bilo več na razpolago. Tako je postalo srebro osnova monetarnega standarda. Srebrni peniji, ki temeljijo na rimskem denariusu, so postali glavno plačilno sredstvo za časa kralja Offa na britanskem otočju okrog leta 796. Na Apeninskem polotoku so imeli podobno vlogo denari, v Frankovskem kraljestvu deniers in v Grenadi (Španija) dineros. Ko so španski osvajalci našli veliko srebra v Boliviji in Mehiki, so v 16. stoletju postali najbolj iskani njihovi tolarji (real de a ocho). Pridružili so se jim tolarji (thaler) Marije Terezije in leta 1870 še dolarji Združenih držav Amerike.

Zlato se je v denarni sistem vrnilo leta 1704. Britanska kraljica Anna je določila, da se v Britanski Zahodni Indiji (danes Belize) uporablja zlato kot osnova za izdelavo kovancev, saj je bilo v novih kolonijah zlata dovolj na voljo. Kot merilo so uporabili kar španski zlati dublon. Jasno, ko gre za denar ali zlato, ni sovražnikov ali zaveznikov, so samo interesi! Kot je bilo že rečeno, je sir Isaac Newton leta 1717 doma uvedel zlato kot osnovo za funt šterling.

Velika Britanija je sicer uzakonila zlato kot osnovo za denar šele leta 1821. S tem je postala prva nova industrijska velesila, ki je to naredila. Hitro so ji sledile Kanada (1853), Newfoundland (1865), ZDA in Nemčija (1873). Kot državi pod britansko suverenostjo, sta standard avtomatično sprejeli še Avstralija in Nova Zelandija.

KRIZA SREBRNIKOV IN BANKOVCEV (1750-1870)

Konec 18. stoletja so vojne v Evropi in trgovanje s Kitajsko pripeljale do krize. Zahodna Evropa in Severna Amerika sta s srebrom na Kitajskem kupovali izdelke in dobrine, medtem ko so bili Kitajci samozadostni. Srebrnikov, ki so vsebovali vedno manj srebra, je bilo vedno manj na voljo. Zanimivo! Nekaj podobnega se dogaja danes.

Banke so srebrnike pričele nadomeščati s papirnatimi obveznicami. V Veliki Britaniji so leta 1790 odkupovali srebrni jedilni pribor in prekovali tuje srebrnike, da bi lahko izdelali dovolj 'svojih' srebrnikov. Šele s povezavo denarja na zlato, so se pričele zadeve umirjati.

Tudi v ZDA so se trudili zmanjšati potrebo po kovancih. Uporabili so dvojni standard, ki je temeljil tako na srebru kot na zlatu. Zvezna vlada je zavezala Bank of the United States, da prične ustvarjati zlate in srebrne rezerve in določila razmerje med obema kovinama ter denarjem. Tako je leta 1792 dolar postavila na zlato osnovo, ki je veljala vse do leta 1933. Leta 1806 je predsednik Jefferson ukinil kovanje srebrnikov.

Kljub vsemu je bilo srebro še vedno precenjeno nasproti zlatu. A ker so za trgovanje z Anglijo potrebovali vedno več zlata, so pričeli iskati zlata nahajališča. Šele s kalifornijsko zlato mrzlico leta 1849 se je pričela vzpostavljati pravična cena. Leta 1861 je ameriška vlada ukinila možnost plačevanja z zlatom ali s srebrom in s tem dejansko prenehala s poizkusi, da bi dolar stal ob zlatu tudi na srebrni osnovi.

Tudi Nemčija je po francosko-pruski vojni (1870-1871) sprejela zlat standard, saj se je s tem lažje vklopila v mednarodne finančne tokove. Enako je naredila Japonska po kitajsko-japonski vojni (1894-1895) in pri tem dejansko uporabila kar nemški model, saj je najprej začela trgovati z njimi. Tukaj so korenine njunega kasnejšega vojnega zavezništva v drugi svetovni vojni!

ZLATI ZAKLADI

Marsikdo je zlato skrnil »za hude čase«. To so počeli tako posamezniki, kot vladarji in cele države. Zanimiva je zgodba o najdbi zlata pri mestu Chalus v Akvitaniji (del Francije) leta 1199. Akvitanija je bila tedaj vojvodstvo pod Anglijo in ni bila edina. Nad vsem je imel roko Richard I. (1157-1199) Levjesrčni, ki nam je vsem znan tudi iz romana Ivanhoe in iz legend o Robinu Hoodu. Kralj Anglije je bil deset let, a na otoku je bil vsega skupaj le šest mesecev. Angleškimi podaniki so ga zato posmehljivo imenovali "odsotni kralj". Preostali čas je preživel na križarskih pohodih nad Saraceni v Egiptu in v vojnem ujetništvu pri svojem daljnem sorodniku Leopoldu V., vojvodi Avstrijskem.

Kmalu potem, ko se je vrnil v Akvitanijo se je zapletel v spor s svojim vazalnim knezom Aimarom V. iz Limogesa. Namreč, nek kmet je med oranjem zadel ob zaboj poln zlatih kipcev in zlatnikov iz obdobja antičnega Rima. Knez Aimar je zagotavljal, da je zlati zaklad njegov. Richard pa je trdil, da vse, kar se nahaja v zemlji, pripada kralju.

Zato sta poprijela za orožje. Knez se je zabarikadiral v grad Chalus-Chabrol, ki ga je Richard pričel oblegati. Med obleganjem je kralj jahal brez zaščitnega oklepa okrog obzidja. Videl je lokostrelca, ki je nameril puščico nanj. Zaustavil je konja in posmehljivo zaploskal lokostrelcu »zadeni me, če me moreš«! Ta je puščico sprožil in zadela je Richarda v ramo. Rana ni bila smrtna, a je bil 'levjesrčni' tako zelo prizadet zaradi tega, da zdravnikom sploh ni pustil, da ga zdravijo. Zaradi zastrupitve krvi je umrl aprila 1199. Pokopali so ga v samostanu Fontevraud pri mestu Anjou v Franciji.

Slika 2 - Zlate palice, čisto zlato, finoča 999, teža 15 unč (466,55g).

Najbolj znan zlati 'zaklad' je zagotovo Fort Knox, ki je nastopil v številnih filmih. Uradno se imenuje The United States Bullion Depository (Skladišče zlatih palic ZDA) in je v bližini mesteca Fort Knox v Kentuckyju. Vsebuje 4.578 ton zlatih palic. To je okrog 2,5% vsega zlata, ki ga je človeštvo do sedaj uspelo pridobiti iz zlate rude v vsej zgodovini. Depozitorij Fort Knox je bil ustanovljen po odloku predsednika Franklina D. Roosevelta leta 1933, ki je predvideval ustvarjanje zveznih zlatih rezerv. Z gradnjo so pričeli leta 1936 in jo zaključili leto dni kasneje. Zanimivo je še, da je vhod v skladišče na križišču Bullion Boulevard (Bulevar zlatih palic) in Gold Vault Road (Cesta zlatega trezorja). Ni pa največji!

Še večje je skladišče pod Manhattanom v New Yorku, imenovano Federal Reserve Bank of New York's, ki vsebuje 7.716 ton zlatih palic. A tukaj vse zlate palice ne pripadajo ZDA, temveč tudi drugim državam, centralnim bankam in mednarodnim organizacijam.

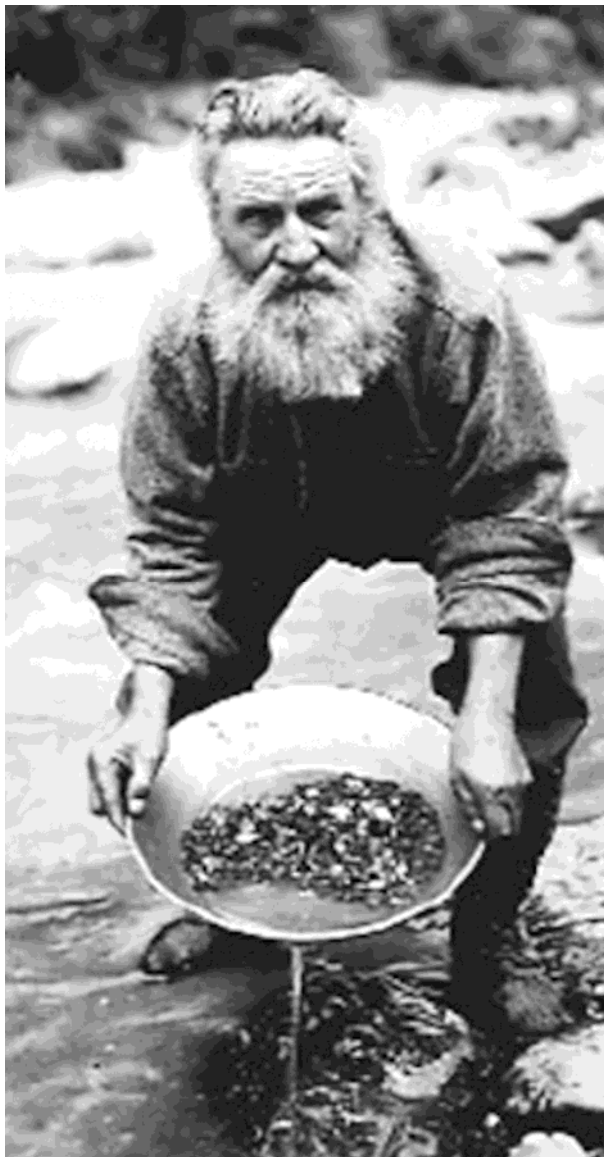
ZLATA MRZLICA OB YUKONU

Mama mi je pripovedovala zgodbo o Jakobu Golnarju, ki so ga nekega dne z omračenim umom pripeljali orožniki iz Francije na občino Videm, danes Sveti Jurij ob Ščavnici. Ves čas je namreč trdil, da »so mu gusarji ukradli zlato«! Doma je bil iz teh krajev. Leta 1897 je odšel po svetu, da bi obogatel in odkupil domačo viničarijo. Ker se je poleti in pozimi kopal v mrzli vaški mlaki in ker se ni pustil briti, so se mu vsi posmehovali in ga spraševali o njegovem 'zlatu'. Še danes mnogi prebivalci Vidma poznajo legendo o 'prismuknjenem Jakobu'. A njegova zgodba je resnična!

Prav takrat, ko je Jakob odšel v svet, se je pričela zlata mrzlica (Gold Rush) ob Yukonu, reki na severozahodu Kanade, ki je trajala do leta 1900. Imenujejo jo še Klondike Gold Rush, ali Alaska Gold Rush in tudi Last Great Gold Rush (poslednja velika zlata mrzlica). Kajti zares je bila zadnja in največja v zgodovini zlatih mrzlic. V mestecu Dawson City ob rečici Klondike, pritoku Yukona, se je po naporni poti čez prelaza Chilkoot in White Pass prebijalo več kakor 100.000 ljudi iz vsega sveta. Ko se je razvedelo, kako bogata nahajališča so ob rečici Klondike, so mnogi v Ameriki zapadli v pravo hysterijo. Zapustili so svoja delovna mesta in se otovorjeni z vsem mogočim prebijali v najtežjih vremenskih razmerah čez prelaza, da bi postali bogati zlatokopi. Nato so si zgradili čolne, da so prepluli gorsko jezero iz katere izvira Yukon. Nekaj lesenih koč, ki so jih imenovali Dawson City, se je v trenutku spremenilo v 'velemesto'.

Kanadska oblast je nadzirala vse te bivše poslovneže, pisatelje, fotografe, delavce in klošarje, ki so drveli k zlatu. Ker v Dawson Cityju ni bilo hrane, so zahtevali od vsakega zlatokopa, da s seboj pripelje toliko hrane, da mu bo zadoščala za leto dni! Ocenjujejo, da je hrana za eno leto tehtala okrog 520 kg. Zato so nekateri tudi po večkrat na mesec tovorili hrano čez prelaza. Ljudi, hrano, potrebščine in orodje so z ladjami pripeljali do pristanišč Dyea in Skagway na jugo-vzhodu Aljaske. Od tukaj so potovali 48 km, da so prispeli čez prelaza, nato pa še 36 km do Dawson Cityja. Zlatokopi so čez prelaz Chilkoot naredili velikansko stopnišče in vklesali stopnice v kamen, da je bilo prenašanje lažje. Potrebno je bilo premagati 300 metrov višinske razlike v dokaj ozkem žlebu. Čez stopnišče konji niso mogli in ves tovor so prenesli na plečih.

Na koncu se je do Dawson Cityja prebilo okrog 40.000 ljudi. Lote ali zlatonosne parcelice je zakupilo največ 20.000 zlatokopov. Mnogi niso uspeli najti zlata. Menijo, da je komaj vsak 5 našel omembe vredne količine zlata, kar je le okoli 4.000 oseb. Ko so leta 1899 razširili novico, da so našli zlato v mestecu Nome, se je pričel eksodus z obal rečice Klondike.

Slika 3 - Zlatokop izpira zlato v rečici Klondike.

zlato na Aljaski. Zato si je lahko privoščil potovanje po reki Yukon od Fort Yukona do St. Michaela, pristanišča ob izlivu reke v Tihi ocean. Od tam je bila vožnja z jadrnicami do Seattla udobna in hitra. Nekje na tej poti po reki Yukon so majhen rečni parnik z novopečenimi 'bogataši' napadli gusarji in skupaj z drugimi oropali še Jakoba.

Zagotovo, ga je to, po vsem kar je v življenju prestal, tako pretreslo, da se mu je zmešalo. Uspel je priti do Francije, kjer so oblasti nekako ugotovile, od kod je doma nesrečni zlatokop Jakob.

Mamina zgodba o Jakobu me je pritegnila in sem zato pričel raziskovati, če je bil Jakob kadarkoli v Ameriki. V njegovem času so vsi potniki iz Evrope potovali z obal Francije (pristanišče Le Havre) ali Anglije (pristanišče Southampton). Iz Anglije jih je večinoma vozila ladijska družba Cunard Line (prej Cunard White-Star Line) in vsi so morali pristati na Ellis Islandu, kjer je bila karantena od leta 1892 naprej.

Na internetu je mogoče dobiti sezname ladijskih potnikov, ki so kadarkoli potovali s Cunard Line. A žal obsegajo samo potnike prvega in drugega razreda, vsi ostali, ki so potovali v podpalubju v tretjem razredu niso popisani. Očitno se jim niso zdeli pomembni! Tukaj Jakoba nisem našel. Sem pa ga našel v seznamih oseb, ki so prišle na Ellis Island in dobile dovoljenje za vstop v ZDA! Torej, Jakob je prispel v Ameriko.

Verjetno je bil zlatokop na rečici Klondike, saj njegove 'čudne' življenjske navade izvirajo iz načina življenja izpiralcev zlata. Še posebej pa to izpričuje njegova trditev, da so mu gusarji ukradli zlato. Edini 'gusarji', ki so v tem času napadali, so bili roparji ladij na reki Yukon! Ni jih bilo ne na Pacifiku in tudi ne na Atlantiku, temveč so bili na reki Yukon!

Tako sklepam, da je bil Jakob eden izmed tistih 4.000 srečnikov, ki je našlo

ZLATO, AU (aurum), XAU

Zlato je kemični element, ki ima v periodnem sistemu simbol Au (iz latinske besede aurum) in atomsko število 79. Atom zlata sestavlja jedro s 118 nevtroni in 79 protoni, ki ga obdaja 79 elektronov. Med seboj so atomi zlata povezani s kovinsko vezjo, elektroni pa med njimi tvorijo elektronski oblak. Večinoma se pojavlja samorodna kot kepe v skalah in aluvialnih nanosih.

To je mehka, svetleča se, rumena, težka, raztegljiva, prehodna kovina, ki jo je lahko oblikovati in ne reagira z večino kemikalij. Topna je v kloru in v aqua regia (dušikovo-klorovodikova kislina). Je najbolj kovna kovina; 1 gram je moč sploščiti na površino 1 kvadratnega metra. Je dober prevodnik toplote in elektrike.

Zaradi svojih lastnosti je zelo primeren za rabo v kovancih in nakitu. Je podlaga za monetarni standard mnogih držav. Nepogrešljiv je še v zobozdravstvu in elektroniki. Njegova koda po standardu ISO 4217 je XAU.

Viri:

- http://www.nma.org/pdf/gold/his_gold_prices.pdf
- <http://www.besttowards.com/index.php/the-value-of-gold-throughout-history>
- <http://www.finfacts.ie/Private/currency/goldmarketprice.htm>
- http://en.wikipedia.org/wiki/United_States_Bullion_Depository
- http://en.wikipedia.org/wiki/Yukon_gold_rush
- <http://djlobo.com/calendar/klondike-gold-rush-miners>